

ALTIN DÜNYANIN ÜZERİNDE, EN ÇOK TARTIŞILAN MADENİ

Charles A. FULLER

Birçok insanlar için altın en güzel, en parlak madendir ve güneşi, saflığı, gerçeği ve iyiliği simgeler, aynı zamanda madenlerin en yükseği ve asilidir, şimdiye kadar yapılmış ve düşünülmüş para şekillerinin de en dürüstüdür. Buna rağmen Keynes ona «barbarlardan kalma bir emanet» adını verirken, birçok başkaları için o şeytani, aldatıcı bir element, insanların ahlâkını bozan bir şey, hırsın, hasıslığın, boş yereliğin simgesi, sahte ve adi bir tanrı; tarih boyunca yığınların en olağanüstü çılgınca olaylarının nedeni olmuştur.

Bütün madenlerin içinde en fazla tartışma konusu olan, birden bire insanların bilinçlerinin üstüne çıkan bu madde acaba nedir? Birçok memleketlerde hiç olmazsa, külçe halinde altın saklamak yasaklanmıştır. Son zamanlarda örneğin, Amerikada bu yasak kalkmış, altın alımı satımı serbest bırakılmıştır.

Kağıt para ile büyümüş birçok insanlara altının para olarak pek bir anlamı yoktur. Altından bahsedildiği zaman Amerikalılar 1848 yılında Kaliforniyadaki «Altına Hücumu» ve yığınların çılgınlıklarını hatırlarlar.

Klâsik ekonominin, kendiliğinden akademik sahneden silindiği şu çağda, birçok üniversite öğrencisi bu madenin ekonomik ve parasal tarihte oynadığı rolün önem hakkında fazla bir bilgiye sahip değildir. «Yeni ekonomilerin» öğretileri tarafından şartlanan altın, müzelerin tozlu bir köşesine atıldı, artık o bugünkü iktisadi aydınlanmanın ortasında, ekonomik teorileri artık geçerli sayılmayan çeşitli «eksantrik» kimselere uygun görünen bir «kallıntı»dan başka birşey değildi.

İnsanların canlarını feda ederek — ki hâlâ da ediyorlar — yerin derinliklerine inip bu maddeyi elde etmeğe çalışmalarının artık modası geçiyordu. Fakat tarihsel tecrübenin birçok kez gösterdiği gibi modasal fikirlerin ortadan kaybolmasının kendilerine göre bir yolu vardır, hem de hiç beklemedik bir şekilde.

Madenin tarihte ilk defa insanların ne zaman dikkatlerini çektiği bilinmemektedir, hatta dünyanın hangi bölgesinde ilk önce meydana çıktığı da meçhuldür. Arkeolog ve tarihçiler genellikle bunun Dicle-Fırat Vadisinde Milâttan 4000 yıl kadar önce görüldüğünü tahmin etmektedirler, hiç olmazsa bu tahmine göre bu Sümerlerin topraktan altın parçaları çıkardıkları çağa düşmektedir. Tarihçiler altının insanlar tarafından bilinen ve kullanılan ilk maden olduğuna inanmaktadırlar, çünkü altın çoğun görece saf bir durumda — küçük külçeler ve ince katmanlar halinde bulunmakta ve öteki madenler gibi cevherden elde edilmemektedir.

Muhtemelen altının üç özelliği, onun insanların bu kadar büyük ve devamlı sevgisini kazanmasına sebep olmuştur: Parlak, hoş giden rengi, asitlere karşı dayanıklı, paslanmaz ve lekelenmez oluşu ve çok kolay işlenebilmesi. Dördüncü bir faktör olarak da az bulunuşu, kıt oluşu, kuşkusuz ona karşı olan ilgiyi artırmıştır.

Altının ilk bilinen kullanılış şekli ziyet eşyası olarak kullanılmasıdır. Şimdi de olduğu gibi erkekler ve kadınlar kendilerini süslemeği sevdikleri için sanatçılar da, parlayan yüzükler, bilezikler, küpeler, iğneler, taçlar ve d. b. ziyet eşyaları döktüler, dövdüler ve işlediler ve bütün bunlar daha otomobilleri, özel yüzme havuzları ve motorlu yatları olmayan insanlar için toplumdaki durumlarının birer simgesi yerini aldılar. Altın insanın yaratıcı ve estetik tabiatına hitap ettiği ve daha başlangıçtan itibaren güzel sanatlarla yakından bağlı olduğu için bu durum bugünkü güne kadar böylece devam etti, gitti.

Mısır hükümdarları altına karşı doymaz bir tutku geliştirdiler, nehir yataklarında taşan suların bıraktığı topraklardan çıkarılan altın, onları tatmin etmeğe yeterli olmadığı zaman maden ocaklarını kontrolleri altına aldılar ve finanse ettiler. Mısırın esas altını Habeşistanda (bugünkü Etiopia) köleler tarafından işletilen derin maden ocaklarından geliyordu.

Binlerce kilometre batıda bulunan Amerika kıtasındaki Aztek'lerle Inka'lar da altına aşıktilar, onlar altından ziynet eşyaları yapmakta oldukça ileri gitmişlerdi, bunların en eskilerine M.Ö. 2000 yılına ait olmak üzere Peru'da rastlanmıştır. İzlanda'da da altın, kemikten yapılan ziynet eşyaları içerisine işlenmiş olarak daha tarihten önceki zamanlarda kullanılmıştır. Daha başka eski insanlardan altına büyük önem verenler arasında Babillîleri, Yunanlıları, İranlıları, Makedonyalıları, Minonları, Asurileri, Sümerleri, Etrüskleri ve Lidyalıları saymak yerinde olur.

Binlerce yıldan beri para olarak birçok materyal kullanılmıştır: Tuz, deri, yunus balığının dişleri, tütün, buncuk, buğday, istridiye kabukları, çay, sığır, köleler, kâğıt baknotlar, hatta kömür parçaları. Bu tecrübelerden sonra tarihi yaşantı, madenlerin piramitin doruk noktasındaki altınla beraber para olarak en iyi hizmet ettiklerini göstermiştir.

Tabii metallerin özellikle altının bozulmaması gibi büyük bir üstünlüğü vardır. İkinci bir üstünlüğü de eritilip istenilen ağırlıkta kalıplara dökülebilmesidir. Üçüncüsü de kolay taşınabilmesidir.

Dördüncüsü ise, metallerin kendi kıymetleri vardır. Bakır, gümüş ve altın sikkeler istenildiği zaman eritilebilir ve endüstriyel maksatlar için kullanılabilir. Kağıt paraya gelince, onların kendi kıymetleri yoktur, bundan dolayı da Hükümetlerin değer verişlerine bağımlıdır. Belirli bir safliktaki madeni sikkeler belirli bir satış gücüne sahiptirler ki bu da madenin kendi kıymetinden hiç bir zaman aşağı düşemez. Ve nihayet madenler isteğe göre yaratılmaz, kâğıt para ise öyle değildir ve hemen hemen hiç bir gidere ihtiyaç görülmeden yeniden basılabilir. Madenlerin topraktan çıkarılmaları için büyük emeklere ihtiyaç vardır, ayrıca rafine edilmeleri yüzünden bir taban değere sahiptirler.

Madenlerin para olarak kullanılması, o zamana kadar bilinmeyen pazarlara muazzam imkânlar getirdi ve madenler gerek eskiden gerek şimdi her toplum tarafından değerlendirildiğinden kullanılmaları uluslararası ticareti büyük ölçüde geliştirdi. Örneğin davarlarını altın karşılığında satan biri, bununla dünyanın her tarafında istediği şeyi satın alabileceğini biliyordu.

Altın esasında para olarak birkaç şekilde kullanılıyordu: küçük külçeler, toz, çubuk, bilezik ve daha başka mücevharat

olarak. Eski Mısırdaki bu çeşitliliğin önüne geçmek için, milattan 3200 yıl kadar önce dar, boyları eşit altın çubuklar darphanede çekilerek piyasaya çıkarılmıştı. Daha sonraları Mısır Hükümdarları altından çeşitli ağırlıkta yüzükler (halkalar) yapılmıştı.

Madenlerin resmi para olarak kullanılmasında ikinci bir adım, onların belirli ölçüde sikkeler halinde basılmalarıydı. Bu milattan 550 yıl önce Lidya Kralı Kroesus (Karun) tarafından saf altından olmak üzere yaptırılmıştır. Basılmış paranın (sikkelerin) yayılması ile beraber ticaret de arttı, şehirler parladı ve dünya yeni bir refah devresine girdi.

Pahalıya mal olan ve zaman tüketici trampa (değiş tokuş) usulünün ortadan kalkması paranın esas üstünlüğü oluyordu. Yalnız sonradan esash bir sorun kendini gösterdi.

Yunanistanda, gümüşü bol olan bu memlekette, gümüş sikkeler daha çok tutuldu, bankalar açıldı ve çok geçmeden de borç verenlerle borçlananların seçkin bir sınıfı ortaya çıktı. Bankadan herhangi bir kredi almak için, borçlu olacak kişiden karşılık olarak kişisel mal veya arazisini göstermesi istenildi. Bunlara sahip olmayanlarda kendilerini veya arkabalarını rehine koydular. Atınada para ve bankacılığın gelişmesi kredilerin fazlasıyla çoğalmasına sebep oldu ve İtalyan Devletleriyle karşılıklı ticareti de o kadar harekete getirdi ki, Yunan ekonomisi teliğe girdi. Buğday, imâl edilen ürünler (yapınlar) ve şaraplar muazzam miktarlarda ithâl edildi, yerel fiatlar da düştü ve Yunan nüfusunun önemli bir kısmının kredi verenlerin eline rehine olarak geçmesine sebep oldu. Sonuç öyle ciddi cinsten bir durgunluk, bunalmı yarattı ki, devlet kendine silâhlı bir ihtilalin eşliğinde buldu.

Sonunda Solon Atinalıların liderliğini üzerine aldı, bütün borçları iptal etti, ve ithal mallarını daha pahalı yapmak için Drahmi'yi % 27 düşürdü, böylece ekonomik durum düzeltti. İktisadi düzensizliğin en büyük nedenini lüzumundan fazla kredi verilmesine müsaade edilmiş olması taşıyordu.

Para ve altının öyküsünün bitip tükenmeyen bir konusu vardır, hiç bir zaman herkesi tatmin etmeğe yeterli olacak kadar sağlanmalarına imkân yoktu. Bu da insanların birbirlerini aldatmalarına sebep oluyordu.

Altın sikkeler çağlar boyunca hileciler tarafından kırıldı, eğelendi, oyuldu, delin-

di, içleri boşaltıldı ve taklit edildi. Fakat en büyük hileyi hükümetlerin kendileri yaptı. Mirasyedi hükümdarlar için altınlarını kese içinde sallamak bir alışkanlıktı, böylece sikkeler tedahüle çıkmadan önce kese içinde kalan altın tozu onlar tarafından toplanıyordu, zamanla bu yoldan yeter derece altın elde edemediklerini gören hükümdarlar altın sikkeleri erittiler, döküme daha adi madenler karıştırdılar ve yeni sikkeler bastılar.

Sikkelerin bu şekilde daha basit madenlerle karıştırılması, çok fazla olmadığı takdirde, pek kimsenin gözüne çarpmıyordu, fakat ipin ucu kaçırılmağa başlanınca ekonomi altüst oldu, hatta çöktü. Böyle bir düzenbazlık kamuoyu tarafından öğrenildi mi — veya dolaylı olarak yükselen fiatlar kabarık bir para arzına sebep olunca — bireyler ve yabancı uluslar bu değeri düşük sikkeleri almaktan kaçınmağa başladılar. Sikkelerin değerleri çok fazla düşürüldüğü takdirde, o memleket, geçmişte olduğu gibi, yabancı pazarlardan artık hiç birşey satın alamıyordu ve uluslararası kudret ve prestiji de kalmıyordu. Çok kez koca imparatorluk ordularını kendilerine değeri düşük para verildiği için isyan etmişlerdir. Bugünün altın taraftarları çoğun parasal çılgınlığa bir misal olarak Romayı gösterirler. Altın ve gümüş şeklindeki para İmparatorluğun doğuya doğru genişlemesinin ilk, belki de en önemli sebeplerinden biriydi, çünkü Romalı ordular buralarda istedikleri değerli madeni bulabiliyorlardı.

Ünlü tarihçi H. G. Wells «Dünya Tarihinin Ana Hatları»nda şöyle yazar: «Para insan yaşantısında daha genç ve vahşiydi, hiç kimse onu kontrolü altında tutamıyordu.» Kartaca'nın düşmesi dönemi üzerine de şöyle der: Para geniş ölçüde dalgalanıyordu. Şimdi bol, biraz sonra nadirdi. İnsanlar vurgunculuk yapmak, istifçilik etmek ve istif edilmiş madenleri serbest bırakarak fiatları yükseltmek için her türlü düzenbaz ve kaba oyunları oynadılar.»

Nüfusun büyük bir kısmı borçlanmak zorunda kaldı, spekülasyonlar şaha kalktı ve ekonominin vahşi dalgalanmaları arka arkaya vasat vatandaşla fakir düşürdü. Roma tarihi çoğunlukla, zengin olmak sevdasındaki vicdansız insanların devamlı bir mücadelesinden ibarettir. Bir kere zengin oldular mı, hükümeti ellerinde tutuyorlardı. İspanyadaki altın madenlerine sahip olduğu için kendisinde zengin bir adam olan Julius Sezar ince altından tam ayarlı sikke bastırıldı. Bu 75 yıl el değme-

den tedavülde kaldı (bugünkü parasal standartlara göre bu bir mucize sayılabilir), fakat Nero onun ağırlığını azalttı, ondan sonraki imparatorlar da ona başka madenler ilâve ettiler, böylece değeri bir hayli düştü.

Değeri düşük sikkelerin piyasaya çıkması, şahlanan bir enflasyona, başarısız fiat kontrollerine, işlemeyen alım satım kanunlarına ve Roma vergi toplayıcılarının elinden kurtulmak için altın ve gümüşün yabancı ülkelere kaçmasına sebep oldu; bu vergi toplayıcıları iyi metali alıyor ve onu alçak değerli sikkelere dönüştürüyordu. Halk ellindeki düşük değerli paradan kurtulmak için değeri olan şeyler alıyordu, toprak ve başka yararlı mal. Roma tarihinin değişik dönemlerinde, bor-sada hava oyunları yapmak, çiftçilik veya normal ticaret yapmaktan çok daha kârlı oluyordu.

Kâğıt Para

Kâğıt para parasal tarihte oldukça geç gelişmelerdendir. İlk olarak bir çeşit «ambar makbuzu» olarak ortaya çıkmıştır, kuyumculara saklaması için altınlarını bırakan kişilere kuyumcunun verdiği makbuz. Altınlarını evlerinde saklayacak yerde daha iyi imkânları olan kuyumculara emanet etmek daha akıllı kârıydı.

Bu kâğıttan «borç senetleri» zamanla altın kadar kıymetlendi ve bir insanın borcunu onunla ödemesi kabil oldu, bunu alan onu kuyumcuya sunmak suretiyle tekrar «paraya» — altına — dönüştürülebiliyordu. Çok geçmeden kuyumcular müsterilerinin nadiren altınlarını onların kasasından çektiklerinin ve bu ambar makbuzlarının elden ele gerçek para gibi dolaştığının farkına vardılar, çünkü onlar bunları istedikleri zaman altına çevireceklerinden kesinlikle emindiler. Herhangi bir zamanda kullanıldandan daha fazla altın kuyumcunun kasasında bulunduğundan, böylece kuyumcular ellerindeki bu altının bir kısmını belirli bir faiz almak suretiyle borç vermeğe başladılar. O zamana kadar böyle bir şey düşünülmemişti.

Altın veya gümüş sikkelerini başka madenlerle karıştırarak değeri daha düşük alışılmı yapmaktansa, kuyumcular (bankacılar) kâğıt paralarının değerini, altınları kiralarak veya ellerinde bulunan altından daha fazla yeni kâğıt çıkarmak ve bunları dışarıya borç vermek suretiyle düşürdüler. Baskı preslerinin bulunması da karşılıksız para yaratmak demek olan bu yönteme ciddi boyutlar ekledi.

Bu hususta söylenmiş çok garip hikâyeler vardır. Bunlardan bir tanesi 1700'lerde Fransada olmuştur. John Law ismi birçok insanlara bugün birşey ifade etmez. Fakat bir İskoç kuyumcusu olan Mr. Law, bankacı ve çapkın bir adamdı ve para basmakla herkes için büyük bir refah sağlayabileceğini kafasına koymuştu. O şöyle yazıyordu: «Senin ne kadar çok paran olursa, sen de yanında o kadar çok adamı çalıştırabilirsin, Kredi paranın yerini alacaktır ve aynı sonuçları yaratacaktır.»

Kendi mali durumu pek iyi olmayan Mr. Law XIV. Lui'nin ölümünden sonra Fransanın parasal Mesih'i (kurtarıcısı) oldu. Paranın büyük bir düşme gösterdiği o dönemde onun bir banka açmasına izin verildi ve bankasına para yatıran kişilerin ihtiyaçları halinde bunları altın veya gümüşle karşılayamayacak olan bankacıların ölüm cezasına çarplacakları kamu oyuna ilân edildi. Bu vaade dayanarak Mr. Law tarafından çıkarılan banknotlar (kâğıt para) % 15'i buldu. Etki müthiş oldu. Mr. Law'ın banknotları bir ekonomik karsızlık döneminde güven yarattı. Kral Naibi hayret içinde kaldı ve Mr. Law'a Kuzey Amerikadaki Louisiana eyaleti ile görüşerek Mississipi Kumpanyasını kurmak yetkisini verdi. Naip, kurduğu hayellere kapılarak, Louisiana'da büyük ölçüde altın bulunduğuna inanmıştı, bu yüzden yığınlarca kâğıt para piyasaya çıkarıldı. Dramın son aşamalarında saatte hisse senetleri % 10 ya da 20 yükselmeğe başladı, onlarla beraber genel isteri de.

Hiç bir emek harcamadan büyük kazançlar elde edildi. Tarihçi Charles Mackay'e göre, kumar öyle yüksek bir dereceyi buldu ki, «devamlı baskın ve hırsızlık olayları gittikçe arttı», zira Paris'te ne kadar hırsız ve ahlâksız varsa, hepsi hisse senetlerinin satıldığı yerde toplanıyordu.

Bu sırada Naip bankanın karşılığında altın ve gümüş verilmesine imkân olmayacak kadar çok kâğıt para basmasını sağlıyordu. Madeni para istemi yapıyordu. Fakat altın ve gümüşün ödemeler için kullanılması bir fermanla yasak edilmişti. Bu bir anda bankanın kâğıt paralarının değerini yok etti, ve ülkeyi «ihtilâlin tam eşiğine getirdi.» Çöküm başladığı sırada bütün ulus sallandı. Miktarı bir milyondan az olmayan ailelerin ellerinde bankanın değersiz banknotları kaldı. Mr. Law kaçarak canını kurtaracak kadar talihli çıktı.

Para yönetimindeki bu deney, Fransa da 70 yıl sonra, ihtilâlin tam arefesinde hemen hemen kâğıt paranın sonsuz mik-

tarlarla basıldığı zaman geride bırakılmıştı, bu kâğıt paralar teorik olarak toprağa dönüştürülebiliyordu. Sonunda herkesin nefret ettiği bu paralar halkın sabrını tüketti ve hepsi kamu önünde yakıldı. En nihayet Napolyon zamanında parasal nizam tekrar kurulabildi, o memleketi altın sikkelerin çıkarılmasıyla sağlam bir para esasına oturtabildi. Yakın tarihte I. Dünya Savaşından sonra Almanya'da meydana gelen hiperenflasyon baskı preslerinin «amok koşusuna» çıkmalarına bir misâldir. Bu, tarihte görülmüş en vahşi enflasyondur; bir somun ekmek 200 bin milyon marktı. Bir gazete 100 bin milyon marka satılıyordu. Bir mektubu postalamak için 3 bin milyon mark gerekiyordu. Ayda bir para alan işçilere, haftada bir, daha sonraları günde bir ücretleri verildi, sonunda saatte bir. Fakat bütün bunların bir faydası olmadı. Her saatin sonunda fiatlar da iki katına çıkıyordu. Parasını bankaya yatıracak, hisse senedi, tahvil veya herhangi başka şekilde bir kâğıda yatıracak kadar budala olanlar büyük kayıplara uğruyorlardı. Enflasyon bir ulusun bütün ömür boyunca topladığı parayı bir anda yok etti. Böylece o çalışkan Alman orta sınıfı da ortadan kalktı.

Fakat Almanya ikinci bir belâ ile daha karşılaştı. Hiper enflasyonun zararları yalnız şiddetle hissedilmekle kalmadı, ulus kendisini birden bire 1930'ların «Büyük Ekonomik Bunalım»'ı ile karşı karşıya buldu; fakir olmuş orta tabaka kendisine bir yaşama imkânı sağlamak için çalışabilecek bir durumda bile değildi.

İlk Amerikan Denemeleri

Amerika Birleşik Devletleri değersiz paradan öyle bir sel için de doğmuştu ki, memlekette yeter derecede yiyecek olmasına rağmen Washington'un ordusu neredeyse Valley Forge'da açlıktan ölüyordu. İngiliz taburları ise iyi beslenmiş, iyi giydirilmiş, ve başlarını sokacak bir çatı bulabilmişlerdi, o sırada Washington'un adamları ise atlarını kesip yiyordu. İngiliz ordusu istediği herşeyi yerel piyasadan kolayca satın alabiliyordu, çünkü elinde değerli altın ve gümüş para vardı. Amerikalı askerlerin elinde ise bir sürü değersiz kâğıt para bulunuyordu. 1780 de Kıta ordusu açık ihtilâlin eşiğindeydi ve Washington, Kongre Fransa'dan ödünç para sağlayamadığı takdirde onu Yorktown'a götürmeyecekti. Amerikan Hükümetinin ilk para yaratması bir felâketti. 1775 te Kongre başlangıçta «Continental» adıyla tanınan 2 milyon dolarlık para çı-

kardı, bu İspanya Doları şeklinde gümüşle değiştirilebilecek kâğıt para idi. Fakat çok geçmeden baskı presleri madeni paranın arzının üstüne çıktılar ve 1779 da basılan kâğıt dolarlar 250.000 milyonu buldu.

Enflasyon o kadar ciddi bir şekil aldı ki, vatanseverlerin elindeki şehirler bile neredeyse aklıktan öleceklerdi. Köylüler Bağımsızlık savaşında duyguları ne olursa olsun, bu kâğıt paraları almağı red ediyorlardı. Memleket parasının kabul edilmesi üzerine çıkan kanunların, cezalara rağmen, hiç bir etkisi olmadı. Ümitsizlik içinde Kongre yeni bir para çıkararak eskilerin değerini kırkta bire indirdi.

Bağımsızlık elde edilir edilmez, yeni para problemleri ortaya çıktı. Parasal düzensizlikleri durdurabilmek için Anayasa hazırlayanlar altın ve gümüş olmayan hiç bir paranın eyaletler tarafından kanunı geçer para olarak ileri sürülmesini yasak ettiler. Buna ek olarak Anayasa Kongreye «sikke» para çıkarma yetkisini veriyor, fakat para basmaktan söz etmiyordu. Böylece memleketin yalnız Hükümet kararına dayanan kâğıt paraya karşı korunacağına inanılıyordu.

Yeni Cumhuriyet resmen iki maden para sistemini kabul etti ve 1792 de çıkardığı ilk sikke basma kanunu ile iki maden arasında değer oranını 15 : 1 olarak kabul etti. Elinde altın veya gümüş olan herkes bunu Hükümete vererek madenini sikke halinde geri alabilirdi.

Altın ve gümüş sikkelerle ilgili olan bu kanun da bir sürü problemler ortaya çıkardı. Her iki madenin dünya piyasasındaki fiyatları dalgalanmağa başlayınca - ki bu genellikle olağan bir şeydi - 15 birim gümüşü bir birim altına eşit gösteren sabit formül akademik olunca, garip şeyler oluşmağa başladı. Örneğin, gümüşün dünya piyasalarındaki fiyatı altına oranla düştüğü zaman, kurnaz para değiştiriciler gümüşlerini Amerikan Hükümetine getiriyorlar ve yerine 15 : 1 oranında altın istiyorlardı, sonra onları dünya piyasalarında nerede iyi kâr bulurlarsa orada satıyorlardı. Altının memleket dışına çıkması o kadar fazlalığı zamanlar oldu ki, panik ve arkasından da mali yıkım baş gösterdi. Amerikan tarihinde altınla ilgili en dramatik olay, tabii, Kaliforniya'da altın bulunmasıydı. Bu sıralarda yazılanlar kadar insan hayalini karıştıran çok az şey olmuştur. 1848 de New York Tribune gazetesini «Birleşik Devletler altın çağının eşliğinde» diye bütün dünyaya ilân ediyordu. Altına karşı bu hücum hiç bir şey

benzemiyordu. Belki binlerce yıldan beri ilk kez altın onu bulana ait oluyordu, kral-lara, hükümete veya vergi toplayıcılarına değil. Bazı insanlar zengin oldular, birçokları açılan maden ocaklarında iyi para kazandılar, birçoklarının eline hiç birşey geçmedi, geri kalanlar da yolda Kızılderililerin hücumlarından, hastalıktan veya kazadan kurtulamayarak öldüler. Altın ülkesine dünyanın her tarafından birçok insanlar geldi. Burada yaşam tam anlamıyla sert ve güçlü.

Kaliforniya, Nevada, Colorado, Alaska ve Güney Dakotada - aynı zamanda Avusturya ve Yeni Zelanda'da - bulunan altın dünya piyasalarına muazzam miktarda altın sağladı.

«Mısırın 5000 yıl kadar önce Nubia altın maden ocaklarından elde ettiği, Roma İmparatorluğunun İspanyadan ele geçirdiği ve İspanyanın kendisinin 16 ncı yüzyılda Güney Amerikadan Avrupaya taşıdığı altınlar bu altın çağının karşısında birer çüce kalmaktaydı. 100 yıl gibi kısa bir süreye içinde bundan önceki 5000 yılda topraktan çıkarılan altından çok daha fazlası elde edilmişti, yazar Timothy Green'e göre, dünya altın mevcudu 750 tondan 10.000 tona yükselmişti, bunda İngiltere Bankasıyla Fransa Bankasına Amerikan borçlarını ödemek için verdiği ilk Kaliforniya altını da büyük bir toplam tutar.

Fakat bütün bu yeni bulunan altına rağmen Birleşik Amerika, İç Savaş sırasında ciddi bir mali bunalımla karşılaştı. Kuzeydeki Birliğin (Union) para basan presleri, parasal terimlerle sonunda Kuzeye 6000 milyon dolara mal olan bir savaş «finans» edebilmek için çalışmağa başladılar. Yalnız 5 yıllık bir süre içinde (1860-65) fiatlar % 116 arttı. Kaliforniyada kâğıt dolar ödeme aracı olarak kullanılmamağa başlandı, yalnız altın para geçiyordu ve «kötü para iyi parayı kovar» şeklindeki Gresham Kanununa göre, ki bu nerede enflasyon varsa, orada kendini gösterir, halk altın, gümüş ve bakır paralarını sakladı.

Savaşın sonraki yıllarda Amerika tarihinin en büyük parasal mücadelesi baş gösterdi. Memleketin nüfusu iki katına çıkmıştı, fakat eldeki para buna ayak uyduramıyordu, şimdide enflasyonun yerini deflasyon almıştı.

Aynı zamanda dünya tahıl üretiminin artması, bunların fiyatlarını müthiş düşürdü. Amerikan çiftçileri güç duruma girdiler. Herhangi bir borcunu ödemek için 1870 de 1000 buşel mısır satan bir çiftçi 1890 da aynı borcu karşılayabilmek için

2000 buşel satmak zorunda kalıyordu. Onbinlerce hipotekli çiftlik haczediliyordu.

Bu dönemde B. Amerikada büyük ölçüde gümüş bulunmuştu, bu da bu maden fiatının müthiş düşmesine sebep oldu. Madencilerin çıkarları çiftçilerininki ile birleşti ve gümüş fiatının yükselmesi için daha fazla gümüş doların basılması istendi, böylece çiftçiler için para arzı çoğalacaktı. Bu iki taraflı çıkarların fazlaca ileri gitmesi üzerine Hükümet muazzam miktarda gümüş dolar basmağa başladı. Fakat bu «araba tekerleklerinde» (gümüş sikkelere bu ad veriliyordu) yalnız 60 cent'lik gümüş olduğu için halk bunları Hazineye iade ediyor, yerine aldığı altınları biriktiriyor veya memleket dışına çıkarıyor, böylece büyük bir kazanç sağlıyordu. Muazzam miktarda altının memleketten çıkarılması Hükümetin kredisinin sallantıda olduğuna işaretti. Maliyeciler ve sanayiciler madeni sakladılar, kredi durdu, bunun sonucu olarak meydana gelen 1893 paniğinde 600 bankadan fazlası iflâs etti ve 70 demiryol kumpanyası davalı malları yönetme durumuna düştü. Gümüş satışı yasaklandı. Çiftçiler ve madenciler buna müthiş kızdılar ve gümüşü tutan avukatlarla altın standardına inanan tutucu avukatlar arasındaki savaş adeta dinsel bir savaş ahlını aldı. Wall Street Bankacıları ile maliyeciler şiddetle yerildi. Mücadele 1896 Başkan adayı ve kuvvetli bir hatip olan William Jennings Bryan'ın ortaya çıkması ile doruk noktasını buldu. «İş gücünün başına bu dikenli tacı koymamalı, insanlığı altından bir haç üzerinde çarmıha germemelisiniz!» O Demokrat partinin toplantısında böyle gürliyordu. Fakat sonunda altın zaferi kazandı, McKinley başkan oldu ve 1900 de çıkarılan bir kanunla altın standardı memleketle egemen oldu.

Altın Standardının Ölümü

Kuzey ve Güney Amerikadan ve Avusturyadan 19 ncu yüzyılda gelen altın ırmağı ile, gittikçe daha fazla sayıda ulus altın standardını kabul etti. Fakat bütün bunlar Birinci Dünya Savaşının çıkmasıyla alt üst oldu. Savaş giderlerini ödemek için paralarının değerlerini düşürmek zorunda kalan Avrupalı yarışçılar altın standardını bıraktılar ve B. Amerika tarafından yapılan silâhları almak için, çoğu Amerikan maden ocaklarından çıkarılan altın tekrar gerisin geriye Atlantığın batı kıyılarına dönmeğe başladı.

Savaşın sonra Cenovado yapılan milletlerarası bir bankerler toplantısında «al-

tın tedavül standardı» kabul edildi. Bu sisteme göre ulusal parasal rezervler hem altın hem de büyük milletlerin altınla değıştirebilen kilit paralarından (dövizlerden) oluşacaktı. Bunun amacı milletlerarası işlemlerde altının kullanılmasında tasarruf yapmaktır, zira Avrupa Hükümetleri savaş sırasında altın rezervlerini bitirmişlerdi.

Birleşik Amerika, buna rağmen, eski gibi altın standardında kalmayı tercih etti. Birinci Dünya Savaşı ile 1920'lerin Büyük Parasal Bunalımı arasındaki yıllarda birçok ülkelerde deflasyon ve sun'i enflasyon dönemleri birbirini izledi, bu sırada Amerika çok az kimsenin son bulacağına inandığı 20'lerin o refah devrinin doruk noktasına erişmişti, fakat Amerikan tarihinin en büyük depresyonu bunu izlemekte gecikmedi. 1933 te F. D. Roosevelt başkan seçilince Hükümetin elindeki altınlar dış talep ve Amerikan vatandaşlarının banka sisteminden çekilmesi üzerine suyunu çekmişti. Başkan Roosevelt külçe altınları, altın sikkeleri (sikke kıymeti olanlar hariç) ve altın sertifikalarını toplattırdı. Bunun üzerine 1 ounce ağırlığında altın 20.67 dolardan 35 dolara çıkararak doların kıymeti düşürülmüş oldu.

Altının millileştirilmesi ve Amerikan vatandaşının altına sahip olmasının yasaklanması Amerikan parasal tarihinde yeni bir dönemin başlangıcı oluyordu. Bütün pratik maksatlar için Birleşik Devletler memlekette altın standardını bırakıyor ve altını savunanlara göre de Amerikan parası için devamlı bir enflasyon dönemi başlıyordu; yabancı ülkelerle olan işlemler ise resmî altın fiatına göre devam ediyordu.

İkinci Dünya Savaşından Sonra

İkinci Dünya Savaşının sonunda Birleşik Devletler kendisini muazzam bir altın istifinin üzerinde oturur buldu, bunun çoğu savaş borçlarının kısmi ödemeleri halinde müttefiklerinden toplanmıştı. 1944 de 44 ulusun temsilcileri Bretton Woods'da uluslararası yeni bir parasal anlaşma yapmak üzere toplandılar. Bu çok önemli toplantıda yabancı merkez bankaları tarafından altın ile değıştirilebilecek olan Amerikan dolarının yeni milletlerarası ihtiyat dövizî olması kararlaştırıldı.

Bu yeni para anlaşmasının baş mimarları bir altın düşmanı olan Keynes ile o zaman Amerikan Hazine Bakanı olan Harry Dexter White idi. Tam 25 yıl Bretton Woods anlaşması güzel bir başarı sağ-

ladı, ve Avrupa milletlerine yapılan Amerikan yardımlarıyla Avrupa savaşın küllerinden kalkmağa ve refah yolunda ilerlemeğe muvaffak oldu. Fakat anlaşmanın parçalanması mukaddermiş. Amerikan askeri yardımı ve ekonomik gücünün çok fazla genişletilmesi yüzünden ödeme bütçesindeki açık sürekli bir surette büyümeğe başladı. 1950'lerde Avrupalılar ellerindeki dolarları altına çevirmeğe başladılar ve altın da Amerikadan uzaklaşmağa başladı. 1967 de altının dışarıya çıkması tehlikeli bir orana varacak kadar fazlaştı, ve bu durum İngiliz lirasının da düşmesi üzerine Avrupada yeni bir altın satın alma dalgasının başlamasına sebep oldu.

Dünya merkez bankaları doları altının ounce'u 35 dolar kalacak şekilde tutmak için altın satmağı taahhüt ettiler, fakat Mart 1968 de bu satma panik yaratıcı oranlara yükseldi. Avrupanın altın piyasalarında her gün eski zamandaki altına hücumlara oranla kıyaslanamayacak kadar çok altın satın almağa başladı. Çok geçmeden merkez bankaları kabulüne imkân olmayacak fiatlarda altını elden çıkardıklarının farkına vardılar. Altın piyasalarının kapanması emirrolundu, paniğe uğrayan bankerler bir toplantıya çağrıldı ve merkez bankalarının dünyanın serbest piyasalarından altın almaları veya onlara altın satmaları durduruldu. Bundan sonraki önemli adım 15 Ağustos 1971 le atıldı. Başkan Nixon resmen Birleşik Devletlerin «altın penceresini» kapattı ve doların dünya paralarına karşı dalgalanmasına müsaade etti.

Aralık 1971 de başlıca ilgili ulusların temsilcileri Washington'da toplandılar, burada bir ounce altın karşılığının 35 dolar dan 38'e düşürülmesine karar verildi, fakat hâlâ altına çevrilmesi yasaktı. Öteki paraların da yeni değerleri saptandı, fakat daha geniş bir şerit üzerinde değerlerinin dalgalanmalarına izin verildi. Aslına baki-

lırsa bu anlaşma yalnız bir delik tıkağa tedbiri idi ve temel sorunu (Amerikan borcunun yabancı ülkelere ödenmesini) çözemiyordu ve bu da daha yakın olaylara sebep olmuştur.

Altını bu kadar önemli yapan şey nedir? Acaba bu madene karşı gösterilen bu büyük aşk nereden geliyor: Bu cinsten sorular kuşaklar boyu insanları şaşırtmış ve yormuştur.

Madenin parasal fonksiyonu ile ilgili olarak ünlü Rotschild banka sisteminin kurucusu bir vakıtlar şöyle demişti: «altının ne olduğunu anlayan dünyada iki kişi vardır, biri Fransa Bankasının tanınmamış bir memuru, ikincisi de İngiltere Bankasının bir direktörüdür. Ne yazık ki bunlar birbirleriyle aynı fikirde değildiler.» Birçok insan bu kıymetli madeni geniş ölçüde eleştirmiştir, yalnız başka yönlerden. Dünya Merkez Bankalarının kasalarında istif edilen altınlarla ilgili olarak Yale Üniversitesi Profesörlerinden Robert Tiffin şunları söylemişti: «Hiç kimse insan kaynaklarının bundan daha manasız bir şekilde israf edilmesini aklından geçiremez, ilk önce dünyanın uzak köşelerinde binlerce insan onu yerin bidinden çıkarmak için uğraşır, sonra onu başka yerlere taşırlar, orada onları saklamak için özellikle açıkları daha derin deliklere gömerler, sonra da onları en sıkı şekilde korumak için kapılarına muhafızlar dikerler.»

Madenin fiziksel nitelikleri yalnız başına insanların ona karşı gösterdiği hemen hemen mistik tutkuyu izah edemez. Bazıları altında insan tabiatının bir yansısını görür, iyiyi ve kötüyü açığa vuran bir ayna ve ona karşı duygusal bir nefret besleyen insanlarda gerçeği göremediklerinden dolayı kınanmaktadırlar. İnsan tabiatının daha iyi anlaşılması belki altının anlaşılmasından en önemli anahtar olabilir.

ECONOMIC IMPACT (arı)

- *Evrenin içinde hakikat ve güzellik vardır ve o bu bakımdan değerlendirilmelidir. Bizim hakikat ve güzelliği bulmak için göstereceğimiz çaba, doğru olan şeyi yapmak için göstereceğimiz çabadan daha az kıymetli değildir. Eğer evrenin hakikat ve güzelliğinin farkında değilsek, kendi kendimize doğru olan şeyi yapacak bir idrak durumunu elde edemeyiz.*

A. GLUTTAN - BROCK